

GOTTHARD STROHMAIER, *Die Sterne des Abd ar-Rahman as-Sufi*, Gustav Kiepenheuer Verlag, Leipzig ve Weimer 1984, 112 sayfa; yarısına yakın bir kısmı levha halinde ve renkli olmak üzere 100 resim.

Jül Sezar'ın takvim reformuna tevârüs etmiş olması dolayısıyla, Hıristiyan Dünyası tarım ve benzer iktisâdî faaliyetlerini doğrudan doğruya bu takvimle karşılayabiliyordu. Bu bakımdan, zaman belirleme işlerinde sâbit yıldızlara ihtiyaç duymamaktaydı. Ancak, sabit yıldızların tutulma düzlemi civarında bulunanları ile astroloji bakımından ister istemez ilgilenmekteydi. İslâm Dünyasında ise takvim İslâm dininin bazı ihtiyaçları bakımından ay yılı ile bağlantılı kalmak zorundaydı ve buna ilâve olarak astroloji de, Avrupa'da olduğu gibi, tutulma düzlemi kuşağı boyunca yer alan sâbit yıldızlarla ilgilenilmesi durumunu zarûrî kılıyordu.

İslâm Dünyasında sekizinci Milâdî asır ortalarında başlayan sistemli tercüme-ler sayesinde sâbit yıldızlar hakkında özellikle Batlamyos'un *Almajest*'indeki bilgilere dayanılarak astronomide önemli çalışmalar yapıldı. Bunlar arasında 'Abdurrahmân eş-Şûfî İslâmiyetin erken çağlarında sâbit yıldızlar üzerinde yapılan en önemli çalışmayı Büveyhî sultanı 'Adududdevle'nin himâyesinde İsfahan'da gerçekleştirdi. Milâdî 903-986 yılları arasında yaşamış olan bu değerli bilim adamı bu konuya hasr ettiği özel kitapta Batlamyos'taki sâbit yıldızlar listesini zenginleştirmiş, onda tashihler yapmış, ve kadir veya yıldız parlaklığı derecelerinde Batlamyos'takinden oldukça değişik sonuçlara ulaşmıştır. Yine, 'Abdurrahmân eş-Şûfî, Arapçada İslâmiyet öncesinden intikal eden yerli yıldız adları ile Batlamyos gibi kaynaklarda karşılaşılan yıldız adları arasında kıyaslamalar yapmış, bu konuda ilk defa olarak ciddî bir inceleme ortaya koymuştur. Bu konuda ise aşılması gereken zorluklar mevcut bulunmaktaydı. Yıldızların yerlerinin dakik şekilde belirlenmesi işi de büyük önem taşıyordu ve bu konuda da 'Abdurrahmân eş-Şûfî önemli çalışmalar yapmıştır.

Yıldızlar bir küre üzerindeymişler gibi göründüklerinden ve bunların düzlem yüzeylere aktarılmasında çözümleri pek de basit olmayan matematiksel sorunlarla karşılaşıldığından, Yunan eskiçağından beri yıldız yerlerinin küresel yüzeyler üzerine de işlenmeleri yoluna gidilmişti. Dinsel inançları gereği, yıldızlarla yakından ilgilenen Sâibilerde bu gibi araçların imâli geleneği devam etmişti. Merkezi Haran'da olan Sâibî kültür ortamı Mezopotamya geleneklerini ve bunlar üzerine eklenmiş Helenistik çağ Yunan etkisini içermekteydi. Bu kültür ortamı İslam Dünyası bilim adamlarına daha Hintçe ve Yunancadan dizgeli çeviri faaliyetinin etkili olmaya başlamasından önce de özellikle astronomide önemli bir esin kaynağı olmuştu. 'Abdurrahmân eş-Şûfî de, şahsen bazı Sâibî kökenli gök kürelerinden yararlanmış olduğunu beyan etmektedir.

'Abdurrahmân eş-Şûfî'nin sabit yıldızlar üzerine hazırladığı resimli eser büyük ün kazanmış ve birçok yazma nüshalarının hazırlanması ve ihtimamla hazırlan-

ması sûretiyle uzun asırlar boyunca popülerliğini muhafaza etmiştir. Beyrûnî ile Uluğ Bey bu kitaptan büyük övgü ile söz ederler.

Kitapta 13 sayfalık bir giriş kısmında konu tarihî perspektivi içine yerleştirilmekte, bu vesile ile tarihsel önemi olan bazı gökyüzü haritalarına ve kürelerine ilişkin resimlere yer verilmektedir. Kitabın geri kalan yüz sayfa civarındaki kısmının yarısından fazla bir sahası renkli ve rensiz resimler tarafından işgal ediliyor. Bu yüzden esasen kitabın tümü üstün kalite parlak kâğıda basılmış bulunuyor. Yine, esas konusu zaten sabit yıldız kümelerinin resimleri olan bu kitapta, âdetâ yıldız kümesi resimlerini konuşturmak yoluna gidilmiş oluyor. Kitapta 48 yıldız kümesinin büyük boy renkli ve çok güzel resimleri verilmekte, her resmin karşısındaki sayfada da resimler hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Kitaptaki kırk sekiz renkli resim Doğu Almanya'nın Gotha araştırma kütüphanesindeki bir parşömen yazmadan, bunların açıklanması ile ilgili ayrıntı bilgileri verilirken yardımcı olarak kullanılan siyah-beyaz resimler ise Oxford'un Bodleian ve Almanya'nın Dresden, Gotha, ve Berlin müze ve kitaplıklarından seçilip alınmışlardır. Kitabın resimleri 'Abdurrahmân eş-Şûfî'nin sabit yıldızlar üzerine yazdığı kitabın yazmalarından ve özellikle Gotha yazmasından alınmış olmakla beraber, bu yıldız kümeleri hakkında verilmiş olan bilgiler genellikle 'Abdurrahmân eş-Şûfî'nin metninden alınmış değildirlir.

Kitabına verdiği ada bakılırsa, Strohmaier'in burada Şûfî'nin metnine de az çok bağımlı kalması beklenebilir, ya da düşünülebilirdi. Fakat kitabın metni ayrıntılarıyla incelendiğinde durumun böyle olmadığı kesinlikle görülmektedir. Strohmaier burada Şûfî'nin kitabının metninin bir çevirisini yayınlamak işine girişmiş değildir. Buradaki çalışma aslâ böyle bir mahiyet taşımamaktadır. Yıldızlar konusunda burada Şûfî resimlerine eklenmiş olan açıklamalar konuyu tarihî perspektivi içine güzel bir şekilde yerleştirmeyi amaçlamakta olmasına ve bu amacına ulaşmakta başarı göstermekte bulunmasına rağmen, metin açısından kitap Şûfî metninden genellikle bağımsız kalmaktadır. Strohmaier'in bu hususu kitabın önsözünde tasrih etmesi beklenirdi. Fakat nedense kendisi bu konuda herhangi bir açıklama yapmıyor. Bunu keşfetmeyi okuyucuya bırakıyor.

Böylece, burada Şûfî metnini sunmak amacı güdülmemiş, fakat yıldızlar hakkında insan muhayyilesinde eski çağlarda canlandırılmış olan tasavvurlara ilişkin olarak okuyucuya güzel bir tablo sunulması amaçlanmıştır. Bu tablonun unsurları 'Abdurrahmân eş-Şûfî resimleri aracılığı ile özellikle eskiçağ Yunan'a ve bir dereceye kadar da daha eski Yakın Doğu medeniyetlerinin bu konuya katkılarına atıflar yoluyla tezahür etmekte, ortaya çıkmaktadır. Bunlar ise konunun doğup belli bir raya oturtulması açısından büyük önem taşırlar. Kitapta Şûfî'nin resimlerinin örnek olarak seçilmiş olması, bu resimler Şûfî'nin orijinal resimlerinin tıpatıp aynı olmasalar da, bu konuda Şûfî'nin kitabının taşıdığı önemi simgelemek görevini yüklenmiş bulunmaktadır.